

Црква Св. Димитрија – Харишева црква
Church of St Demetrius – Hariš Church

Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade – Cultural Institution of National Significance

Црква Св. Димитрија – Харишева црква

Гробљанска 5, Земун

споменик културе

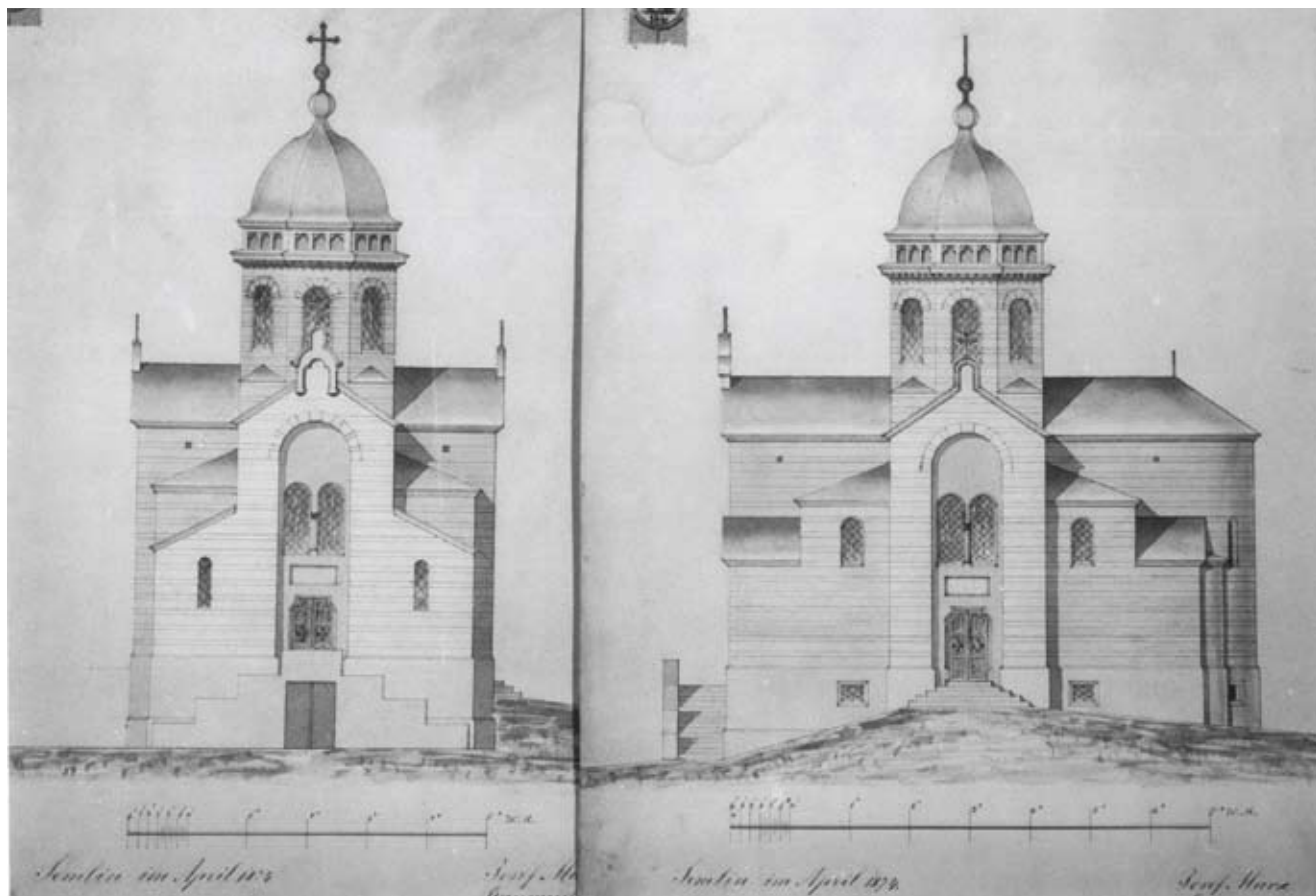
разгледница, издавач: Ана Степнер, око 1902.

Postcard, published by Ana Stepner, year of publication: around 1902

Цркву посвећену Светом великомученику Димитрију, патрону породице Петровић, 1874–1876. године¹ подигао је Григорије Хариш, новосадски а потом земунски трговац, а на основу завештања супруге Марије, рођене Петровић, ћерке имућног земунског трговца Димитрија Петровића. Угледна породица је имала имања у Темишвару, Будимпешти и Земуну. После женидбе, Григорије се преселио у Земун и водио тастове послове. Од Харишевог наслеђа, поред капеле на земунском гробљу, постојао је Фонд задужбине Хариш и иметак од којег је данас остала сачувана стилска угаона варошка приземница с

високим кровом у Змај Јовиној улици (пре Принца Еугена) бр. 14.

На западном зиду наоса, десно од улаза, налази се плоча од ружичастог камена, димензија 92 цм x 46 цм, с ктиторским натписом: ПОТОМСТВУ! / У славу Божију и за успомену породичног старешине / ДИМИТРИЈА ПЕТРОВИЋА / некадашњег грађанина земунског и имаоца златног / крста са круном коју је часно и са неусипним трудом / много година радећи, потомство своје обезбедило, / даље у спомен ћери, наследнице његове а моје / незаборавне супруге / МАРИЈЕ ХАРИШ рођ. ПЕТРОВИЋ / која је из превелике љубави и поштовања према / вери и

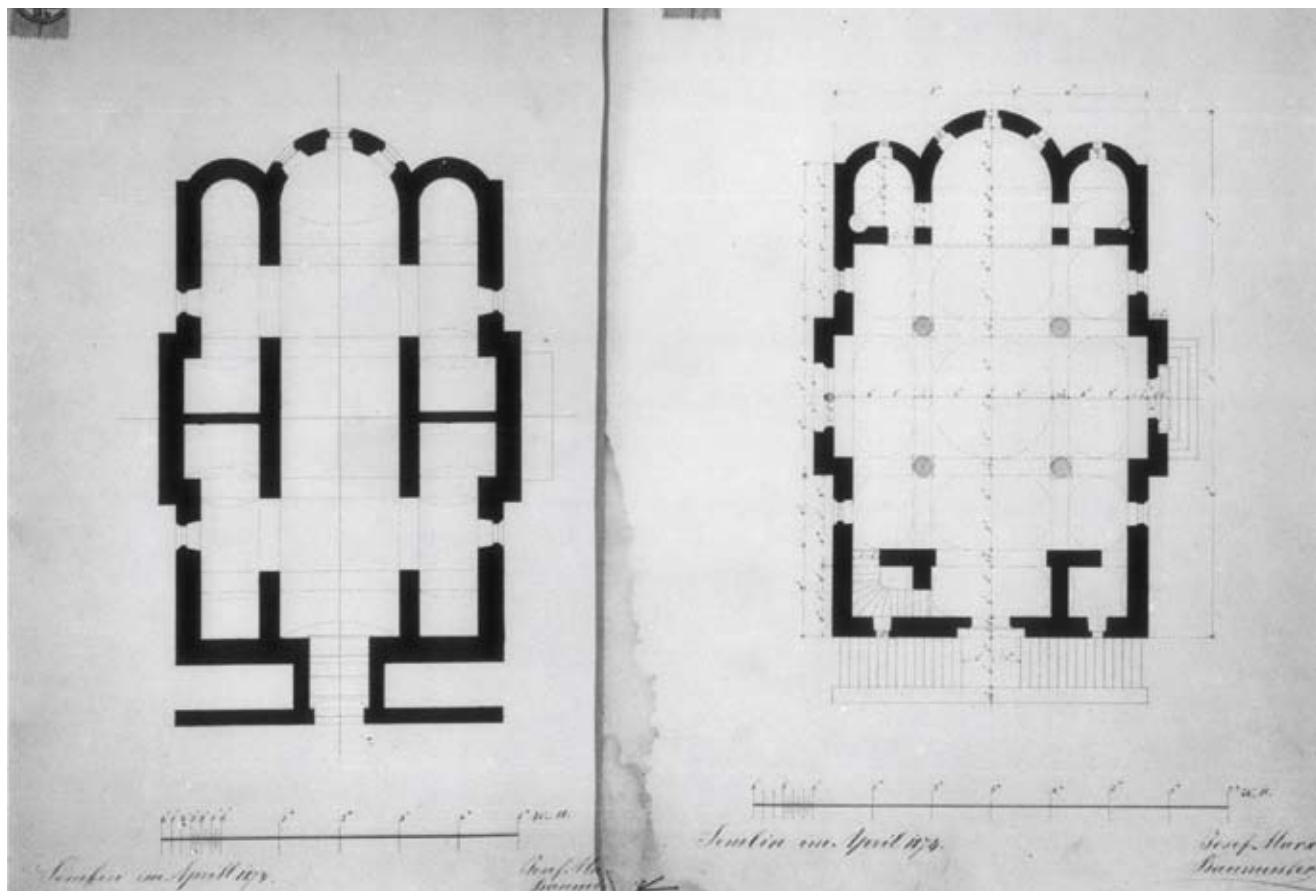

Црква Светог Димитрија, изглед западне и јужне фасаде, Јозеф Маркс, градитељ, април 1874, ЗМЗ
Church of St. Demetrius, west and south facade view, Josef Marx, architect, April 1874, ZMZ

родитељима својим завештава да се овај / храм Св. Великомученика Димитрија / велелепно сазида, вернима за богомољу и да се чини вечни спомен / над мртвима наше обитељи који овде вечно бораве / извршује срдечно ово завештање / ГРИГОРИЈЕ ХАРИШ, супруг са синовима / ДИМИТРИЈЕМ И КОНСТАНТИНОМ у години 1874.

На западном зиду наоса, лево од улаза, налази се плоча са исписом имена чланова породице сахрањених у капели. У камену је уклесано: Покојници наше породице: / Константин Петровић Зара, рођен 1742 умро 1829. / Теодор Г. Хариш рођ. 1848 умро 1848. / Јован Г. Хариш рођ. 1842 умро 1850, синови Марије Хариш / Христина Петровић, кћи Атан. Петровића рођ. 1837 умрла 1853. / Екатерина Петровић рођена Љотић,

супруга Димитрија Петровића, рођ. 1784. ум. 1857. / Анна Јовановић, кћи Атанасија Петровића а супруга Михаила капетана рођ. 1823 умр. 1858. / Атанасије К. Петровић рођ. 1788 умр. 1858. / Димитрије К. Петровић рођ. 1783 умр. 1865, синови Константина Петровића Зара / Марија Петровић рођена Крестодул, супруга Атанасија Петровића рођ. 1793 умр. 1868. / Катарина Баић од Варадије, кћи Марије Хариш рођ. 1844 а умрла у Италији 14 октобра 1870. у својој 26. години, сахрањена је у фамилијарној капели на спахилуку Варадија./ Григорије Д. Хариш рођ. 1869 умро 1871. / Јован Д. Хариш рођ. 1870 умро 1871, унuci Марије Хариш / Марија Хариш кћи Димитрија Петровића основатељка ове капеле рођена 1822. умрла 1873.

Црква Светог Димитрија, основа крипте и храма, Јозеф Маркс, градитељ, април 1874, ЗМЗ
Church of St. Demetrious, crypt and church base, Josef Marx, architect, April 1874, ZMZ

Наручилац је брижљиво одабрао потврђене градитеље, сликаре мајсторе и занатлије. Ствараоци Харишеве цркве су архитекта Светозар Ивачковић из Делиблата, Јосиф Маркс, неимар из Земуна, затим Павле Симић, сликар иконостаса, Јован Кистнер, дрворезац, и Самуел Колмајер, златар – сви из Новог Сада. Александер Кабдемор, казанџија такође из Новог Сада, браћа плем. Бота, звоноливци из Вршца, Фрања Лоран, каменорезац из Острогона, Андрија Дим, столар из Новог Сада, Јован Доленс, бравар из Новог Сада, Јосиф Ивковић, дрводеља из Земуна, Јосиф Мајер, стаклар из Земуна, Фридрих Фишер, мраморник из Пеште, Куенталер, художник к(ованог) н(овца) и сребра из Беча, Карл Лис, а позлатар из Панчева.²

Црква је изведена у неовизантијском стилу, основе у облику уписаног крста, с једним кубетом на осмостраном тамбуру. Испод целог храма је крипта, породична гробница. Изнад улаза у крипту налазе се камене степенице које воде у цркву. Улаз је наглашен високом бифором, која је поновљена на јужној и северној фасади. Исти прозорски отвори са идентичном оквирном профилацијом јављају се као мотиви на тамбуру. Изнад главног улаза у цркву стоји звоник на преслици у висини тамбура. Целокупна фасада је једнообразно декорисана плитким нутнама. За храм је карактеристична каскадна игра кровних равни, нарочито сагледива у простору са јужне и северне стране објекта. Харишева црква конципирана као крстообразна грађевина с куполом,

ослобођена декоративне пластике, стоји као грађевина блоковитог склада и једноставности. Њена фасадна партија са степеништем испод којег је простор крипте приближава се Ханзеновом пројекту (за који се још доследније везао архитекта Владимир Николић). Реч је о Ханзеновој (Theofil von Hansen, 1813–1891) гробној капели за кнеза Штирбеја (Stirbei), у комплексу кнежевe палате у Румунији (Buftea).³ Црква Св. Димитрија пример је чистог пројектантског израза заснованог на концепту Ханзенове архитектонске школе, која инспирацију налази у естетици и универзалности византијске сакралне архитектуре.

Харишева црква представља значајно архитектонско-уметничко и меморијално сведочанство о Земуну и земунским породицама крајем деветнаестог века. Осим историјске везе са двема познатим грађанским породицама Петровић и Хариш, црква је и истакнуто остварење Светозара Ивачковића (Делиблато, 1844 – Београд, 1924), једног од најзначајнијих српских архитеката с краја 19. и почетка 20. века. Исти аутор је, између осталог, пројектовао и Цркву Св. Николе на београдском Новом гробљу, такође у стилу српсковизантијске архитектуре.

Иконостас је последњи рад Павла Симића, из 1874. године.⁴ Иконе сведоче о високом уметничком домету аутора, једног од најважнијих сликара епохе српског класицизма.

Престоне иконе

1. БОГОРОДИЦА СА ИСУСОМ ХРИСТОМ НА ПРЕСТОЛУ

уље на кашираном платну, дим. 140 цм x 80 цм

2. ИСУС ХРИСТОС НА ПРЕСТОЛУ

уље на кашираном платну, дим. 140 цм x 80 цм

Царске двери

3. БЛАГОВЕСТИ – БОГОРОДИЦА

уље на кашираном платну, дим. 154 цм x 35 цм

4. БЛАГОВЕСТИ – АРХАНГЕЛ ГАВРИЛО

уље на кашираном платну, дим. 154 цм x 35 цм

Бочне двери

5. АРХИЂАКОН СТЕФАН, северне двери

уље на кашираном платну, дим. 140 цм x 48 цм

6. АРХАНЂЕЛ МИХАИЛО, јужне двери

уље на кашираном платну, дим. 140 цм x 48 цм

Сокл

7. СУСРЕТ МАРИЈЕ И ЈЕЛИСАВЕТЕ

уље на кашираном платну, дим. 54 цм x 32 цм

8. МИТАР И ФАРИСЕЈ

уље на кашираном платну, дим. 54 цм x 32 цм

Прва зона – лунете изнад престоних икона

9. КРШТЕЊЕ ХРИСТОВО

уље на кашираном платну, дим. 80 цм x 45 цм

10. СИЛАЗАК Св. ДУХА

уље на кашираном платну, дим. 80 цм x 45 цм

Друга зона – ронда

11. РОЂЕЊЕ ХРИСТОВО

уље на кашираном платну, дим. R= 90 цм

12. ТАЈНА ВЕЧЕРА

уље на кашираном платну, дим. R= 90 цм

13. ВАСКРСЕЊЕ ХРИСТОВО

уље на кашираном платну, дим. R= 90 цм

14. РАСПЕЋЕ

уље на кашираном платну, дим. 115 цм x 90 цм

15. БОГОРОДИЦА

уље на кашираном платну, дим. 99 цм x 45 цм

16. Св. БОГОСЛОВ ЈОВАН

уље на кашираном платну, дим. 85 цм x 40 цм

Иконе са престола

17. Св. ГРИГОРИЈЕ БОГОСЛОВ, архијерејски престо

уље на кашираном платну, дим. 40 цм x 82 цм

18. Св. ДИМИТРИЈЕ, Богородичин престо

уље на кашираном платну, дим. 40 цм x 82 цм

Зидне композиције

al seco техника

I СИЛАЗАК Св. ДУХА, горњи део апсидалне конхе

II НЕДРЕМАНО ОКО, централна калота

III СВЕТИ ЈОВАН ЈЕВАНЂЕЛИСТ, северозападна калота

IV СВЕТИ ЛУКА ЈЕВАНЂЕЛИСТ, југозападна калота

V СВЕТИ МАТЕЈ ЈЕВАНЂЕЛИСТ, североисточна калота

VI СВЕТИ МАРКО ЈЕВАНЂЕЛИСТ, југоисточна калота

1. На северном зиду налази се плоча димензија 93 цм x 50 цм, на којој је натпис о години подизања цркве, 1874, а испод ње је плоча идентичних димензија, на којој се налазе имена уметника који су је градили. Миодраг А. Дабижић, Земунско гробље, ЗЗСКГБ, Београд, 2015, 42–44.

2. Уклесани су на плочи у наосу и забележени у књизи црквеног инвентара, архива СПЦО Земун: Миодраг А. Дабижић, нав. дело.

3. Миодраг Јовановић, Српско црквено грађитељство и сликарство новијег доба, Крагујевац, 1987, 118; Александра Дабижић, Досије споменика културе Харишеве капеле, СК-237/1, 1992, Документација ЗЗСКГБ; Миодраг А. Дабижић, нав. дело.

4. Миодраг Коларић и др., Класицизам код Срба. Каталог црквеног сликарства и примењене уметности, Народни музеј, Просвета, Београд, МСМЛXVII, 74; Миодраг А. Дабижић, нав. дело.

Church of St Demetrius – Hariš Church

5 Grobljanska Street, Zemun

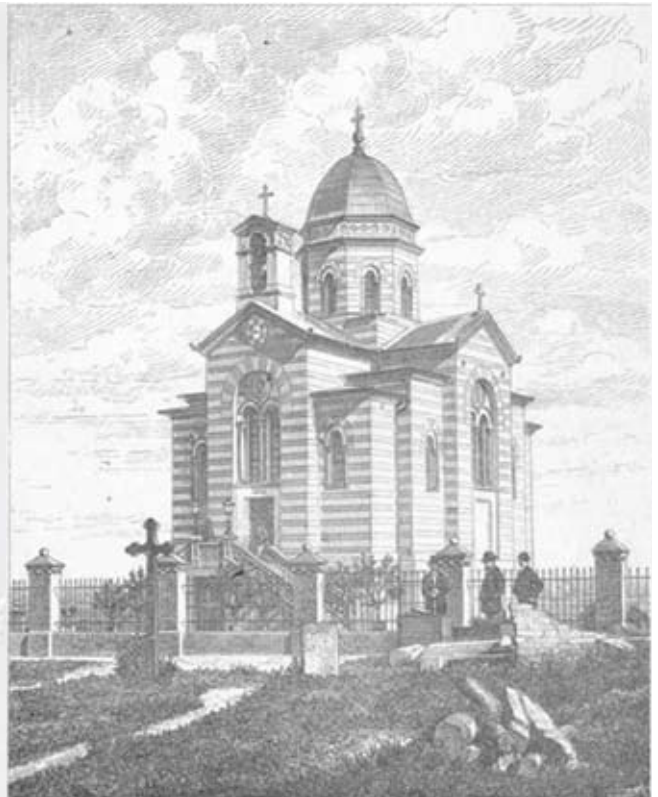

Cultural monument

Арх. Светозар Иваčković, пројектант Цркве Св. Димитрија
Architect Svetozar Ivačković who designed the Church of St. Demetrius

The chapel dedicated to the patron saint of the Petrović family, St Demetrius the Great Martyr, was built in 1874–76 by Grigorije Hariš, a merchant of Novi Sad, subsequently of Zemun, who was honouring the testamentary wish of his wife Marija nee Petrović, daughter of Dimitrije Petrović, a well-to-do merchant of Zemun.¹ This respectable family owned estates in Timisoara, Budapest and Zemun. After his marriage Hariš moved to Zemun and ran his father-in-law's business. His estate, apart from the chapel on the Zemun cemetery, included the Hariš Foundation Fund and property, of which only a one-storey corner townhouse with a tall roof at 14 Zmaj Jovina (former Prince Eugene) Street in Zemun survives.

Ксилографија, непознат аутор (F. Nugent или Nocent) Српске илустроване новине, 24. децембар 1881, бр.11, стр.165, Нови Сад | Xylography, unknown author (F. Nugent or Nocent) Srpske ilustrovane novine, December 24, 1881, N 11, page 165, Novi Sad

On the west wall of the naos, to the right of the entrance, is a plaque of pink stone (92 × 46 cm) inscribed with the donor inscription in Cyrillic script:

TO POSTERITY! / To the glory of God and in memory of the head of the family / DIMITRIJE PETROVIĆ / former citizen of Zemun and owner of the gold / cross with crown which he honourably and untiringly / working for many years / secured for his posterity, / and in memory of his daughter and heiress and my / unforgettable wife / MARIJA HARIŠ nee PETROVIĆ / who out of immense love and reverence for / her faith and her parents bequeaths it for this / church of St Demetrius the Great Martyr / to be

Ентеријер, иконостас
Interior, iconostasis

magnificently erected, as a place of worship for the faithful and for the eternal memory of the deceased of our family who dwell here forever – / fulfils wholeheartedly this legacy / GRIGORIJE HARIŠ, husband with sons / DIMITRIJE and KONSTANTIN in the year 1874.

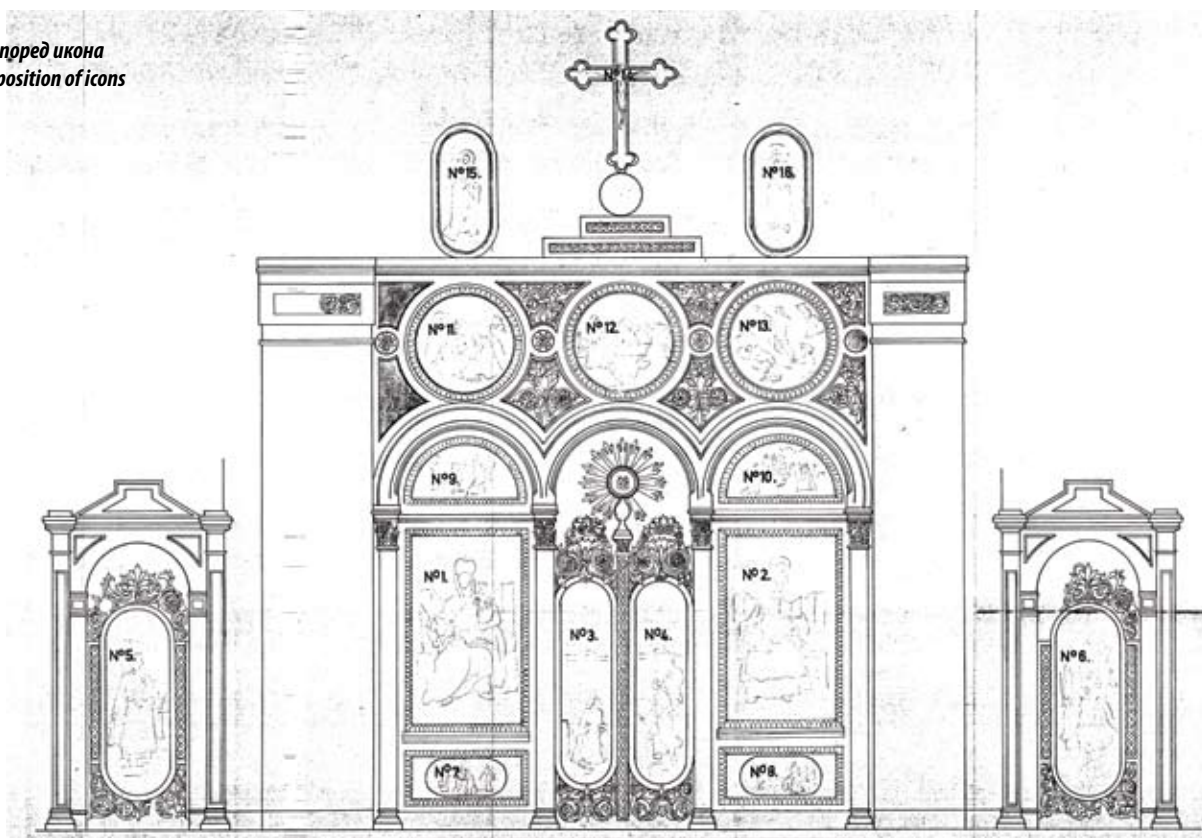
On the west wall of the naos, to the left of the entrance, is a stone plaque carved with the names of the family members buried in the chapel:

The deceased of our family: Konstantin Petrović Zara born 1743 died 1829 / Teodor G. Hariš b. 1848 died 1848 / Jovan G. Hariš b. 1842 died 1850, sons of Marija Hariš / Hristina Petrović, daughter of Atan. Petrović b. 1837 d. 1857 / Ekaterina Petrović nee Ljotic, wife of Dimitrije Petrović, b. 1784 d. 1857 / Ana Jovanović, daughter of Atanasije Petrović and wife of Captain Mihailo, b. 1823 d. 1858 / Atanasije K. Petrović b. 1788 d. 1858 / Dimitrije K. Petrović b. 1783 d. 1865, sons of Konstantin Petrović Zara / Marija Petrović nee Kristodul, wife of Atanasije Petrović b. 1793 d 1868 / Katarina Baić of Varadi, daughter of Marija Hariš b. 1844 died in Italy 14 October 1870 at

the age of 26, buried in the family chapel on the Varadi estate / Grigorije D. Hariš b. 1869 died 1871 / Jovan D. Hariš b. 1870 died 1871, grandsons of Marija Hariš / Marija Hariš, daughter of Dimitrije Petrović, foundress of this chapel, born 1822 died 1873.

Hariš hired well-established builders, painters and craftsmen. Those who took part in the creation of the Hariš Chapel are, as they are recorded: Svetozar Ivačković, an architect from Deliblato, Josif Marks, a builder from Zemun, Pavle Simić, the painter of the icons for the iconostasis, Jovan Kistner, a woodcarver, Samuel Kolmajer, a goldsmith, all from Novi Sad, Aleksander Kabdemor, also from Novi Sad, the Bota brothers, bell casters from Vršac, Franja Loran, a stone carver from Esztergom, Andrija Dim, a carpenter from Novi Sad, Jovan Dolens, a locksmith from Novi Sad, Josif Ivković, a woodcarver from Zemun, Josif Majer, a glazier from Zemun, Fridrih Fiser, a marble carver from Pest, Kuentaler, an artisan in c(oinage) and silver from Vienna, Karl Lis, a gilder from Pančevo.²

Распоред икона
Disposition of icons

The chapel is a cross-in-square with a dome on a tall eight-sided drum in the neo-Byzantine style. Under the chapel is the family vault of the same area. At either side of the entrance to the vault is a flight of stairs leading to the entrance to the chapel emphasised by a tall two-light window above. The same type of window is repeated on the south and north elevations. All windows, including those on the drum, have identical surrounds. The front wall of the chapel is surmounted by a bell-gable aligned with the drum. The façades are decorated with shallow grooves. A characteristic feature of the chapel is a cascading play of roof planes, particularly visible from the north and south. Designed as a domed cruciform building devoid of ornament, the Hariš Chapel creates the impression of block-like coherence and simplicity. Its front façade with the flights of stairs flanking the entrance to the vault is close to a work of Theophil von Hansen's (1813–1891) which was an even more powerful source of inspiration for the architect Vladimir Nikolić: the funerary chapel for Prince Stribei

within the complex of the Stribei Palace in Buftea, Romania.³ The chapel of St Demetrius is representative of Hansen's school of architecture inspired by the aesthetic and universality of Byzantine religious architecture.

The Hariš Chapel is an important architectural, artistic and memorial testimony to late nineteenth-century Zemun and Zemun families. Apart from its historical association with two prominent families, the Petrović and the Hariš, the chapel is an important design of Svetozar Ivačković (Deliblato 1844 – Belgrade 1924), one of the leading Serbian architects of the late nineteenth and early twentieth century. His is also the neo-Byzantine church of St Nicholas on Belgrade's New Cemetery (Novo groblje).

The icons for the iconostasis painted in 1874 are the last work of Pavle Simić, one of the most important painters of the period of Serbian classicism.⁴

*Плоча са уклесаним именима аутора, лево од улаза, на западном зиду наоса
Plaque with engraved names of the authors, on the left side from the entrance, on the west wall of naos*

Despotic icons

1) Virgin and Christ Enthroned

Oil on canvas glued to board, 140 × 80 cm

2) Christ Enthroned

Oil on canvas glued to board, 140 × 80 cm

Royal door

3) Annunciation – The Virgin

Oil on canvas glued to board, 154 × 35 cm

4) Annunciation – Gabriel the Archangel

Oil on canvas glued to board, 154 × 35 cm

Side doors

5) St Stephen the Archdeacon, north door

Oil on canvas glued to board, 140 × 48 cm

6) Archangel Michael, south door

Oil on canvas glued to board, 140 × 48 cm

Socle

7) Mary Visiting Elizabeth

Oil on canvas glued to board, 54 × 32 cm

8) Pharisee and the Publican

Oil on canvas glued to board, 54 × 32 cm

First tier – lunettes above the despotic icons

9) Baptism

Oil on canvas glued to board, 80 × 45 cm

10) Descent of the Holy Spirit

Oil on canvas glued to board, 80 × 45 cm

Second tier

11) Nativity of Christ

Oil on canvas glued to board, d = 90 cm

12) Last Supper

Oil on canvas glued to board, d = 90 cm

13) Resurrection

Oil on canvas glued to board, d = 90 cm

14) Crucifixion

Oil on canvas glued to board, 115 × 90 cm

15) The Virgin

Oil on canvas glued to board, 99 × 45 cm

16) St John the Theologian

Oil on canvas glued to board, 85 × 40 cm

Icons on the thrones

17) St Gregory the Theologian, Bishop's throne

Oil on canvas glued to board, 40 × 82 cm

18) St Demetrios, Virgin's throne

Oil on canvas glued to board, 40 × 82 cm

Wall paintings

A secco technique

I Descent of the Holy Spirit

II Christ Anapeson, dome

III St John the Evangelist, northwest calotte

IV St Luke the Evangelist, southwest calotte

V St Matthew the Evangelist, northeast calotte

VI St Mark the Evangelist, southeast calotte

1. A plaque (93 × 50 cm) on the north wall contains the year of construction: 1874. The plaque of the same dimensions below it contains the names of all who took part in the construction. Miodrag A. Dabižić, *Zemunsko groblje* (Belgrade: Zavod za zaštitu spomenika kulture Grada Beograda, 2015), 42–44.

2. Their names are carved on the plaque in the naos and recorded in the church property register (Serbian Orthodox Parish of Zemun Archive). Dabižić, *Zemunsko groblje*.

3. Miodrag Jovanović, *Srpsko crkveno graditeljstvo i slikarstvo novijeg doba* (Kragujevac 1987), 118; Aleksandra Dabižić, Cultural Property File: Hariševa kapela, SK-237/1, 1992, CHPIB Documentation; Dabižić, *Zemunsko groblje*.

4. Miodrag Kolarčić et al., *Klasicizam kod Srba. Katalog crkvenog slikarstva i primenjene umetnosti* (Belgrade: Narodni muzej & Prosveta, 1967); Dabižić, *Zemunsko groblje*.

ПОТОМСТВУ!

У славу војску, а за успомену историчног старешине

ДИМИТРИЈА ПЕТРОВИЋА,

ПРЕДАШЊЕГ ТРАЈАНИЈА ЗЕМУНСКОГ И МАОНА ЗЛАТНОГ
ПРСТА СА ВУКОМ, КОЈИ ЈЕ ЧАСНОМ СА НЕУСПИНИМ ТРУДОМ
МНОГО ГОДИНА РАДЕЊИ, ПОТОМСТВО СВОЈЕ ОБЕЗБЕДИО,
ДА ЈЕ У СПОМЕНИ БЕРИ, НА СЛЕДНИЦЕ ЊЕГОВЕ, А МОЈЕ
НЕЗАБОРАВЉЕНЕ СУПРУГЕ

МАРИЈЕ ХАРИШ, РОЂЕНЕ ПЕТРОВИЋ,

КОЈА ЈЕ ИЗ ПРЕЕДИГЕ ЉУБАВИ И ПОШТОВАЊА ПРЕМА
ОЦИ И РОДИТЕЉИМА СВОЈИМ ЗАВЕШТАЛА, ДА СЕ ОВАЈ
КАМ СВЕТОГА ВЕЛИКОМУЧЕНИКА ДИМИТРИЈА РЕШЕНО
У СВОЈОЈ ВЕРНИМА ЗА ВОМОЉУМ ДА СЕ ЧИНИ ВЕЛИКИ
СКОПЉАК ДИМЕТРИЈА НАШЕ ОЛИТЕЈС, КОЈИ ОВАЈ ВЕЛИКО
БОРАТ, ПОВЕШАН ЈЕ СЕДМИО ОВО ЗАВЕШТАЊЕ

ГРИГОРИЈЕ ХАРИШ, СУПРУГ СА СИНОВИМА

ДИМИТРИЈЕМ И КОНСТАНТИНОМ у години 1874

Ктиторска плоча, десно од улаза, на западном зиду наоса
Founder's inscription plaque, on the right side from the entrance, on the west wall of naos

Црква Св. Димитрија – Харишева црква Church of St Demetrius – Hariš Church

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

За издавача: Нела Мићовић, директор

Аутор: Александра Дабижић

Лектура: Татјана Тодоровић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: DOO MAGYAR SZO KFT, Нови Сад

Београд, 2016.

Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

726.71(497.11)*18"(036)

ДАБИЖИЋ, Александра, 1961-

Црква Св. Димитрија - Харишева црква = Church of St Demetrius - Hariš Church / [аутор текста Александра Дабижић ; превод Марина Адамовић Куленовић ; фотографија Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance, 2015 (Нови Сад : Magyar Szoz). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о аутору преузет из колофона. - Тираж 1.000. - Напомене и библиографске референце на крају текста.

ISBN 978-86-89779-26-4

а) Београд - Црква Св. Димитрија - Харишева црква - 19в - Водичи
COBISS.SR-ID 226811148

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

